

מעכשיו! שכן הוא שיעור תרומה של עין בינונית, אחד מחמישים.

ועשרה לוגין (2) [מתוך מאה הלוגין] שאני עתיד להפריש, הרי הן **מעשר ראשון!**

ותשעה (3) לוגין מתוך תשעים לוג הטבל שנתרו ביין, הרי הן **מעשר שני!**

ומיחל [מחלל] את המעשר שני על מעות שיש לו בבית! לפי שמעשר שני עצמו אסור באכילה מחוץ לירושלים, אלא יש לחלו על מעות, והמעות נכנסים תחתיו בקדושת מעשר שני. (4)

ואחר שעשה כן, הרי הוא **שותה מיד** את היין, אף קודם שהפריש את התרומה והמעשר, ועדיין הם נמצאים בתוך היין!

והרי **שמעינן ליה לרבי יהודה בעלמא, דלית ליה ברירה**, וכדמפרש ואזיל; ומשום זה בהכרח יש עלינו להפוך את שיטות התנאים שבברייתא, ולומר שלדעת רבי יהודה לא הפקיר את מה שילקטו העניים שהוא דין התלוי ב"ברירה", אלא שהיו אומרים אחר שכבר לקטו, שאותם פירות שנלקטו יהיו הפקר.

דתנן שרבי יהודה סובר "אין ברירה":

הלוקח יין מבין הכותים וצריך הוא להפריש ב-טו מהם תרומות ומעשרות, ואין לו פנאי להפריש אלא לקרוא שם בלבד, (1) הרי הוא **אומר:**

שני לוגין [מתוך מאה לוגי היין] **שאני עתיד להפריש** אותם לבסוף, **הרי הן תרומה**

שם בלבד; ואילו בגיטין [כה א] פירש שלא היה לו כלים להפריש לתוכם.

2. כתבו התוספות בגיטין כה א, דלאו דוקא עשרה, שהרי כשהסיר שני לוגין לתרומה גדולה, לא נותרו ביין אלא תשעים ושמונה לוגין, והמעשר מהם אינו עולה לעשרה לוגים שלמים.

ובשם יש מפרשים כתבו לפרש דבדוקא הוא, כי לדעתם, אין המעשר מתמעט על ידי הפרשת התרומה, ועדיין צריך לעשר עשירית מכלל הטבל כמות שהיה קודם הפרשת תרומה, משום שמן התורה שיעור התרומה הוא בכל שהוא, וחיטה אחת פוטרת את כל הכרי.

3. ראה בהערה 2.

4. רש"י, והוסיף: דאף דסמכינן אברירה, ושפיר יש לומר שכל מה ששותה אינו מן המעשר שני, מכל מקום כל מה שאפשר לו לתקן עכשיו יתקן,

לדין ברירה לומר: כבר מאתמול הוברר שאלו ואלו החיטים אמורים היה ליפול ולהילקט ועליהם חל ההפקר, ודומה ממש ל"שני לוגין שאני עתיד להפריש יהיו תרומה גדולה", וראה בדברי האחרונים שהובאו ב"ספר המפתח", ובפרט בדברי ה"בית מאיר".

1. א. הכותים גירי אמת הם — לדעת ברייתא זו — ולכן אין נפקעת ארצם מקדושתה כשדה של גוי, ומכל מקום חשודים הם על התרומה ועל המעשרות; ואף שלעצמם הם תורמים, בכל זאת אינם נמנעים מלמכור טבל לאחרים, לפי שחשודים הם על "לפני עור לא תתן מכשול". רש"י ותוספות גיטין כה א.

עוד הוסיפו, שהמשנה מדברת בזמן שעדיין לא גזרו על יינן של הכותים.

ב. רש"י כתב כאן, שבערב שבת בין השמשות אנו עוסקים, וצריך הוא לשנות מן היין בשבת ואין לו פנאי להפריש, אלא לקרוא

דהרי אמרת לרבי יוחנן:

לא תימא — שהצנועין ורבי דוסא — (7) **”כל הנלקט”** אמרו, **אלא אימא** — שהצנועין ורבי דוסא — **”כל המתלקט”** הוא שאמרו, **אלמא** הרי בהכרח דאית ליה לרבי יוחנן ברירה, שהרי הלכה כתנא דצנועין כמבואר לעיל.

והא רבי יוחנן עצמו לית ליה ברירה!?

דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן:

האחין שחלקו את ירושת אביהם, אין אנו אומרים: **”הברר”** על ידי חלוקתם שכך היא חלוקת ירושתם מתחילה, שזה **”ירש”** את זה, וזה **”ירש”** את זה, **אלא** אומרים אנו: **שמא חלקו של זה בא לזה בכולו או בחלקו**, ונמצא **ש”לקוחות”** הן זה מזה, ולפיכך מחזירין זה לזה את חלקם **ביובל**, כדין כל לוקח שדה שהיא חוזרת ביובל.

לפי שיוברר הדבר למפרע, שאותם לוגים שלבסוף יפריש, מעיקרא חלה עליהם קדושת תרומה ומעשר, וכל שאר היין נחשב לחולין מתוקנים.
דברי רבי מאיר.

רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין, ומשום שהם סוברים **”אין ברירה”**! (5)

הרי למדנו שלשיטת רבי יהודה **”אין ברירה”**, ואי אפשר שיאמר גבי לקט **”כל שילקטו”**, שהרי דין זה תלוי בברירה; ובהכרח עלינו להפך ולומר, שרבי דוסא אמר: **”כל שילקטו”**, ואילו רבי יהודה אמר: **”כל שלקטו”**. **אמרי בני הישיבה להקשות:**

סוף סוף אמאי קא אפכת ליה למתניתא [וכי למה הפכת את הברייתא], **משום דקשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה בענין ברירה**. (6)

השתא נמי קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן בענין ברירה!

ולא יסמוך על ברירה.

והתוספות בגיטין כה א כתבו, שאף אין צריך לחלל את המעשר, ו”מיחל ושותה” הוא מלשון התחלה, שמתחיל לשתות מיד.

עוד פירשו, ד”מיחל” הוא כמו **”מיהל”**, שהוא מלשון מהילה, שכן היא דרך שתית היין, למוזגו במים.

5. שיטת רש”י בכל מקום היא, שאם **”אין ברירה”** חלו התרומה והמעשר על יין בלתי ידוע, ואין אנו יכולים **”לברר”** על ידי הפרשה, שאכן אלו הן אותן לוגין שהיו עתידים להיות מופרשים, ועליהם חלה ההפרשה.

וזה הוא שכתב רש”י כאן: **”לית להו ברירה לומר: מן החולין הוא שותה, ותרומה ומעשר**

ראשון נותרים בנוד”, ומשמע כוונתו: **אלא על כל לוג ולוג אנו אומרים שמא זה הוא התרומה או שמא זה הוא המעשר.**

6. ראה ב”שיטה מקובצת” שתמה: הקדמה זו למה, ובמה היא קשורה לקושיא שהגמרא באה לשאול מדרבי יוחנן אדרבי יוחנן בדין **”אין ברירה”**; וראה מהרש”א בדבריו על רש”י מה שכתב בזה.

7. כן נראה לפרש מדברי רש”י; והיינו, שבתחילה אמרה הגמרא דצנועין **”כל הנלקט”** אמרו, ואחר כך הפכה הגמרא את הברייתא, ונמצא שרבי דוסא **”כל שלקטו”** הוא סובר.

אלא משום קושיא זו, חוזרת בה הגמרא, מכל מה שאמרה עד עתה, דהיינו:

א. לעולם צנועין אמרו "כל הנלקט", ולא כאשר ביקשנו לתקן בדבריהם שהם אמרו "כל המתלקט"; ומשום שהרי לדעת רבי יוחנן הלכה שאין ברירה, ומאידך הרי הלכה כצנועין —

ואכן נמצא שלתנא דצנועין אפשר לחלל דבר שאינו ברשותו.

ב. ולעולם לא תיפוץ בברייתא רבי יהודה לרבי דוסא, ורבי דוסא נמי "כל הנלקט" אמר; ומשום שהרי "צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד", ואם צנועין בהכרח שלא אמרו "כל המתלקט", אף רבי דוסא כן.

ודקשיא לך:

א. והרי נמצא שרבי יוחנן בדין "אינו ברשותו" אינו כדעת התנא דצנועין הסוברים לא כן — לא תיקשי, כי: רבי יוחנן סתמא אחרניא אשכח [סתם משנה אחרת מצא] שאי אפשר להקדיש דבר שאינו ברשותו, וכמשנה זו הוא סובר, וכדמפרש ואזיל.⁽⁸⁾

ב. ודקשיא לך נמי: אם אין אנו מהפכים את הברייתא, אם כן תיקשי דרבי יהודה אדרבי יהודה; זו לא תיקשי, כי טעמו של רבי יהודה האוסר ב"שני לוגין" אינו משום שהוא סובר: "אין ברירה", אלא משום שהוא חושש שמא ייבקע הנוד קודם שיפריש, ונמצא שלמפרע לא חלה התרומה, שהרי התרומה חלה על הלוגין שהוא יפריש.

וסתם המשנה שמצא רבי יוחנן שאי אפשר להקדיש דבר שאינו ברשותו, הוא הא דתנן במשנתנו:

אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל.

והרי אמאי! ?

בשלמא לגנב ראשון לא משלם, משום דכתיב: "וגונב מבית האיש", ודרשינן: "ולא מבית הגנב".⁽⁹⁾

אלא לבעלים נשלם הגנב השני — כפל! ?

אלא לאו שמע מינה: הן כלפי הגנב והן כלפי הבעלים, אין זה נקרא "וגונב מבית האיש"; כי:

כמותם, והרי הוא סובר: אין ברירה, וראה מהרש"א על דברי רש"י.

9. ב"קובץ שיעורים" אות יז, ביאר את הטעם, שהוצרכנו למיעוט שלא ישלם הגנב השני כפל לגנב ראשון, ואף על פי שאינו שלו, שהוא משום "דהגולן מיקרי בעלים משעת הגזילה, על הזמן שלאחר הפקעת חיוב השבה, ומשום הכי סלקא דעתין בלא קרא שצריך לשלם לו כפל", וראה עוד שם באריכות, והובא תוספת מדבריו בהערה לעיל סח א, ראה שם.

8. מיהו דוקא במה שאמרו: אפשר לחלל דבר שאינו ברשותו, בזה לא סבר רבי יוחנן כתנא דצנועין, אבל מה שמשמע מהם בענין ברירה, בזה נוקטת הגמרא שבהכרח סובר הוא כמותם; וזה הוא הטעם שהגמרא חוזרת בה מהיפוך הברייתא כדי ליישב דרבי יהודה אדרבי יהודה; והוא משום שרבי יוחנן הרי אמר: "צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד", ואם נהפוך ונאמר לרבי דוסא "כל שילקטו" היו אומרים, אם כן אף צנועין כך אמרו, ונמצא שלדעת התנא דצנועין יש ברירה, ורבי יוחנן בהכרח סובר

זה — הגנב — לפי שאינו שלו, וזה —
הבעלים — לפי שאינו ברשותו.

ואף לענין הקדש, שאמרה תורה: "ואיש כי
יקדיש את ביתו", אין נקרא "ביתו" אלא מה
שהוא שלו וברשותו. (10)

ואולם בתחילת פרק המפקיד [בבא מציעא לג
ב] גבי מה שמבואר במשנה שם, שאם נגנב דבר
מבית שומר חנם, ושילם השומר ולא רצה
לישבע, ואחר כך הוכר הגנב, הרי הוא משלם
את הכפל לשומר, משום שהבעלים מקנים לו את
הכפל; כתב שם הראב"ד [הובא ב"שיטה
מקובצת" שם] וז"ל: "מדאמרינן הכא, דבעל
הבהמה מקני ליה כפילא לשומר, אלמא לשומר
לא קרינן ביה מבית האיש", ומשמע, שאם לא
הכתוב "וגונב מבית האיש" דמשמע ולא מבית
שומר, הרי שהיה הגנב צריך לשלם את הכפל
לשומר; ובזה לא שייך טעמו של ה"קובץ
שיעורים".

[ודברי הראב"ד שם מחודשים מאד, שז"ל
שם: "מיהו קשיא לן הכא, מדאמרינן דבעל
הבהמה מקני ליה כפילא לשומר, אלמא לשומר
לא קרינן ביה "מבית האיש", אם כן לבעלים
אמאי משלם, והא הוה ליה כגונב אחר הגנב
דלא משלם לא לבעלים כפל ולא לגנב! ? וניחא
לן, שאני אומר: דפקדון דכל היכא דאיתיה
ברשותא דמריה איתיה, ומבית הבעלים קרינן
ביה".

ודבריו לפי פשוטם צריכים תלמוד, איך
העמיד קושייתו שלא ישלם לבעלים כשהוא
בבית שומר במה שפקדון בבית שומר לא קרינן
בה "מבית האיש" ביחס לשומר, והרי אדרבה,
אם ביחס לשומר לא קרינן ביה "בית האיש", יש
לנו לומר דמיקרי "בית האיש" ביחס לבעלים].
10. א. יש לפרש את דברי הגמרא בשלשה
אופנים:

האחד [והוא לפי פשוטת משמעות הלשון,
ועל פי "קהלות יעקב" זרעים סימן כ]: סברא
היא, כי יסוד הדין ש"אינו ברשותו" אינו יכול

להקנות הוא משום שבעלותו נפגמה, ונחשב
כבלתי בעלים גמור, והוא הדין והוא הטעם,
שאינו מתחייב כפל לבעלים, דלאו ממון גמור
הוא, לפי שכבר נפגמה בעלותו קודם הגניבה על
ידי זה שהיא אינה ברשותו.

השני [וכן פירש ב"אמרי משה" סימן לב אות
ו במוסגר, ודחה הפירוש שהוא לימוד מן
הסברא]: כשם שלא מיקרי "וגונב מבית האיש",
כך לא מיקרי: "ואיש כי יקדיש את ביתו", וכן
הבין בפשוטו ב"זכר יצחק" סימן לא ד"ה והנה,
אלא שנתקשה מי השוה את הלימודים זה לזה,
וראה מה שכתב שם.

השלישי: על פי לשון התוספות [לקמן קיא ב
סד"ה גזל, ראה שם], "אין לגמרי ברשות מריה
שהרי אינו יכול להקדישו", ויש לפרש
כוונתם, שזה עצמו מה שיצא מרשותם לענין
הקדש ושאר דברים, זה עצמו מחשיבו לאינו
ברשותו של הגנב לענין כפל.

ב. בתוספות לקמן ע א ד"ה לא, הוכיחו מכאן
שיכול אדם להקדיש מה שהפקד ביד אחר,
שהרי הגונב מבית שומר חייב, וכדתנן בהמפקיד
לג ב, ועוד שעיקר קרא "וגונב מבית האיש אם
ימצא הגנב ישלם שנים" איירי בגונב מבית
שומר, ואם כן יכול להקדיש, שהרי בסוגיינתו
דימו את הדינים.

ג. ב"קצות החושן" סימן [שמט א], הביא
מדברי הירושלמי "וגונב מבית האיש, ולא
מראש גגו", ומפרש לה התם, כשגנבו מגג שאינו
מבוצר, דהיינו שאינו מקורה ואינו משתמר.

וכתב שם, שדין זה לא מצאנו בפוסקים,
ומשום שהרי ודאי יכול להקדישו כשהוא בגגו
שאינו מבוצר, והרי מבואר בסוגיין שדין הגנב
כדין ההקדש על ידי הבעלים.

שלא כדין, ואף שבמזיד נוטלים הם את שאינו שלהם, עניים – שבטעות ובשוגג הם עושים – צריכא למימר עושים להם תקנה להצילם מן האיסור.

אבל רבי דוסא יש לומר דלית ליה דצנועין, כי עניים – העושים בשוגג – הוא דעבדו לחו רבנן תקנתא, אבל גנב – שבמזיד הוא עושה – לא עבדו ליה רבנן תקנתא.⁽¹¹⁾

אמר רבא:

אי לא דאמר רבי יוחנן: צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד, הוה אמינא ש"צנועין" אינם מודים לרבי דוסא, שהוא סובר: אדם עושה חלות על דבר שאינו ברשותו שהרי מפקירו לאחר שנלקט, אבל בדעת הצנועין יש לומר, שאף לשיטתם אין אדם עושה חלות על דבר שאינו ברשותו, ואף שלדעתם אפשר לעשות חילול על דבר שאינו ברשותו; כי הייתי אומר:

מאן תנא "צנועין" רבי מאיר היא,

ומקשינן: ומאי חזית – רבי יוחנן – (11) דאזיל בתר ההיא סתמא, ליעביד כי האי סתמא דצנועין [למה סובר רבי יוחנן כסתם משנתנו ולא כ"סתם משנה" דצנועין]?!?

ומשנינן: משום דמסייע ליה – קרא – שנאמר: "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לח", מה ביתו ברשותו⁽¹²⁾ אף כל ברשותו.

אמר אביי:

אי לאו דאמר [אם לא שאמר] רבי יוחנן: צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד, הוה אמינא [כי אז הייתי אני אומר]:

צנועין אכן אית להו דרבי דוסא [תנא דצנועין מודה לרבי דוסא], ואילו רבי דוסא לית ליה דצנועין [רבי דוסא אינו מודה לתנא דצנועין]!

ומפרש: צנועין אית להו דרבי דוסא, שהרי ומה בגנב עבדו רבנן תקנתא [עשו חכמים תקנה] להצילם מאיסור במה שהם לוקחים

11. א. רש"י לא ביאר מה היא "התקנה" שעשו כאן חכמים; ובתוספות מבואר, שחכמים עשו כאן תקנה שאינה מועילה מן הדין, כי מן הדין, היות ואינו ברשותו אינו יכול לחלל ואינו יכול להפקיר, אלא עשו חכמים תקנה כדי שלא ייכשלו, והעמידו אותם ברשותו כדי לחלל ולהפקיר.

ומבואר בתוספות וברשב"א, שכך אמר אביי: אני הייתי אומר שהוא מחמת תקנה ולא מן הדין, והייתי מחלק בין עני לגנב, אבל מדאמר רבי יוחנן שאמרו דבר אחד ולא חילק בזה, בהכרח שהוא סובר שאין זה מחמת תקנה אלא מן הדין.

אבל במאירי נראה שלפי האמת אינו אלא

11. כן נראה בפשוטו, שהקושיא היא על רבי יוחנן עצמו, אלא שלפי זה היה לגמרא לומר: "מאי חזית דאזלת" בלשון נוכח, ולא "דאזיל" בלשון נסתר.

12. בגמרא בבא מציעא ז א מבואר שקרקע שאין הבעלים יכולים להוציאו בדיינים מן הישוב בה, אי אפשר להקדישו, והקשה ב"זכר יצחק" סימן לא ד"ה והנה, דבפשוטו הרי הטעם הוא משום "אינו ברשותו", ואם כן, האיך ילפינן "מה ביתו ברשותו", והרי אף ביתו כשאינו יכול להוציאו בדיינים מן התופס בו הוי "אינו ברשותו", וראה מה שביאר שם.

המישיתו יוסף עליו", קרייה רחמנא [קראתה התורה למעשר שהוא ממון גבוה]: "מעשרו" של הבעלים ולכך מוסיף הוא חומש בשעה שבא לחלל אותו, כלומר: נתנה לו התורה דין בעלים לענין תוספת חומש, כי כאשר החילול נעשה שלא על ידי בעלים אין הוא מוסיף חומש, ואילו הבעלים מוסיפים חומש.⁽¹⁴⁾

ולשיטתו, חילול מעשר שני וכרם רבעי דין אחר לו, שאדם מחלל דבר שאינו ברשותו! שהרי וכי לאו אמר רבי מאיר: "מעשר שני ממון גבוה הוא", ואפילו הכי לענין פדייה וחילול, אוקמיה רחמנא ברשותיה [העמידה התורה את המעשר שני ברשותו] — דהרי כתיב: "ואם גאל יגאל איש ממעשרו

שיש לגזולן בדבר, והפקיעו חכמים את קניני הגזילה ממנו, ונעשה "ברשותו", אבל אם הטעם הוא משום שאינו שליט על החפץ, אינו מוכן מה יועיל שיעמידוהו חכמים ברשותו. ד. לעיל בעמוד א בהערה 8 הובאו דברי הרשב"א, שהוא סובר בדעת רבי יוחנן, שאין חסרון "אינו ברשותו" אלא גבי הקדש; והנה מסוגיית הגמרא כאן לפירוש התוספות מוכח שלא כהרשב"א; ואף שבדברי הגמרא היה אפשר לפרש כהחזון איש, מכל מקום תיקשי רשב"א ארשב"א; וראה עוד היטב בראב"ד שהובא בהערה שם.

14. לשון רש"י הוא: "מאן תנא צנועין רבי מאיר דאמר בקדושין מעשר ממון גבוה הוא, דכל היכא דאיתיה למעשר לאו דידיה הוא, אלא דגבוה הוא ולענין פדייה אוקמיה ברשותו דמחייב ליה חומשא, ואי לאו דידיה הוא לא הוה יהיב חומש, שאין מוסיף חומש אלא בעלים דכתיב ממעשרו".

ולכאורה נראה מדברי רש"י שמעצם דין תוספת חומש שמוסיפין רק הבעלים, מזה מוכח דאוקמיה רחמנא ברשותו, ולפי זה לשון הגמרא "קרייה רחמנא מעשרו ומוסיף חומש", שפת יתר היא, כי עיקר כוונת הגמרא היא לתוספת חומש.

ויש לפרש כוונת רש"י, דבדין "בעלים" מוסיפים חומש, הרי יש להסתפק, אם הגדר הוא

מחמת תקנה, ומן הדין מודים הם שאין יכול לחלל דבר שאינו ברשותו, וצריך תלמוד לפי זה ליישב את הסוגיא דלעיל שמוכחה מ"צנועין" שאפשר לחלל דבר שאיחנו ברשותו; וב"שיטה מקובצת" בשם ה"ר ישעיה נמי משמע שלפי האמת הוא משום תקנה, אלא שאין מבואר שם מה היא התקנה, ואפשר שאינו סובר בפירוש הגמרא כהתוספות.

ב. ה"חזון איש" בליקוטים כאן, תמה על פירוש התוספות: מה שייך לומר שהעמידוהו ברשותו כדי לחלל, והרי אף בלי תקנת חכמים הרי הוא שלו, אלא שדין הוא בחלות שאדם עושה, שאינו יכול לעשותו אם אינו שליט עליו, ומה תועיל כאן תקנת חכמים להעמידו ברשותו?! [ויש מקום ליישב לפי ה"קהלות יעקב" שהובא לעיל סח ב בהערה 11 אות ד, ש"אינו ברשותו" הוא בגדר חסרון בעלות, ואם כן שייך לומר שהעמידוהו חכמים ברשותו], וראה עוד באות ג.

והוסיף ה"חזון איש", שבדברי הגמרא היה אפשר לפרש שלא כהתוספות, והתקנה היא לשקוד על תקנת העניים והגנבים; וראה עוד ב"פני יהושע" שרצה לפרש דברי הגמרא באופן אחר.

ג. כתבו כמה אחרונים [אמרי משה" סימן לד אות ט, ו"קובץ שעורים" אות י, ו"דברי יחזקאל" סימן נד אות ה], שמגמרא זו מוכח שגדר "אינו ברשותו" הוא משום קניני גזילה

אף האי "קדש" נמי דכתיב גבי כרם רבעי, אף על גב דלאו ממון דידיה הוא אלא ממון גבוה הוא, לענין אחוליה [חילול] אוקמיה רחמנא ברשותיה —

וכיון שכן יכולים הבעלים לחלל אף שהמעשר אינו ברשותם אלא ברשות הגנב, דהא בני איתיה ברשותיה, נמי הא לאו דידיה הוא אלא שהעמידתו התורה ברשותו והא מצוי מחיל [מחלל],⁽¹⁶⁾ משום הכי מצוי מחיל ואף על גב שביד גנב הוא.

אבל גבי לקט, כלומר: החיטים הנושרים עם

וכרם רבעי נמי, גמר בגזירה שוה "קדש קדש" ממעשר שני לענין חילול ותוספת חומש.⁽¹⁵⁾

שהרי כתיב הכא בכרם רבעי ויקרא יט כד]: "ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים", וכתיב גבי מעשר שני ויקרא כז ל]: "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש לה'. ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו".

ולמדנו: מה "קדש" דכתיב גבי מעשר, אף על גב דממון גבוה הוא, לענין פדיה אוקמיה רחמנא ברשותיה.

הדין תלוי בבעלים בשעת מעשר, שהרי ממון גבוה הוא, אם כן לא יהא "אינו ברשותו" גרע מ"אינו שלו", ובפרט אם "אינו ברשותו" הוא בגדר "אינו שלו", וצריך תלמוד.

15. א. בפשוטו נראה, שאין כוונת הגמרא כאן להביא מקור שהבעלים מוסיפים חומש בכרם רבעי, כי אין זה מקומו; אלא כוונת הגמרא לפרש שאף בכרם רבעי גדר הדין שהבעלים מוסיפים חומש הוא משום שהם בעלים בשעת החילול, ונמצא, שאף בכרם רבעי אוקמיה רחמנא ברשותיה.

ב. כתב רש"י: "הכא נמי בכרם רבעי, אף על גב דלאו דידיה הוא "קדש קדש מעשר" יליף, אבל לקט והקדש בעלמא לא"; וצריך ביאור כוונתו במה שכתב "אבל לקט לא", שהיה לו לומר "אבל הפקר לא"; ומה שכתב "אבל הקדש לא", יש להסתפק אם כוונתו היא: "אבל להקדיש לא", או שמא כוונתו "אבל חילול הקדש לא", ואין יכולים הבעלים לחלל כשהקדש אינו ברשותו, או שעל כל פנים אין מוסיפים חומש.

16. לשון הגמרא בזה, צריך לימוד, שהרי אין הראיה ממה שיכול הוא לחלל, אלא ממה שהוא

"בעלים" של המעשר בשעת חילול, או שהכוונה מי שהמעשר בא מתבואתו, וכוונת הגמרא היא, שהיות ונאמר "ממעשרו" גבי חומש, מזה מוכח שגדר בעלים הוא מי שעכשיו המעשר שלו, ובהכרח שהגדר הוא — לרבי מאיר — דאוקמיה רחמנא ברשותו, וראה "שערי ישר" ש"ו פט"ז סוף ד"ה ועפיד"ז; וראה בהערה הבאה.

ב. ב"קהלות יעקב" זרעים סימן כ ד"ה ועוד, כתב להוכיח מסוגייתנו, שגדר "אינו ברשותו" הוא משום "חסרון בעלות", כי לפי טעם זה מובן היטב שמאחר ואינו בעלים נידון כבעלים במעשר שני, הכי נמי אינו ברשותו שהוא גרעון בבעלות נידון כברשותו, דהיינו כבעלים מעליא דרחמנא אוקמיה ברשותו, אבל אם תמצי לומר, דהא דאינו ברשותו אי אפשר לחלל אינו מחמת חסרון בעלות, אם כן מה בכך שהתורה אוקמיה ברשותיה אף על פי שאינו שלו, הא מכל מקום יש לומר דהיכא דהוא אינו ברשותו, לא חדית רחמנא לדונו כברשותו.

ג. יש לעיין, למה הוצרכה הגמרא לומר באופן זה, והרי אדרבה אם לא אוקמיה רחמנא ברשותו לענין חילול ניחא יותר, כי מאחר שאין

אי לאו דאמר רבי יוחנן: "צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד", הוה אמינא:

מאן תנא "צנועין" רבי דוסא היא, כי היכי דלא תיקשי סתם משנה דצנועין לרבי יוחנן [כדי שלא תיקשי מסתם משנה ד"צנועין" על רבי יוחנן], הסובר: אין אדם מקדיש ומחלל דבר שאינו ברשותו, ומשום דרבי יוחנן כפתם יחידאה לא אמר, ו"צנועין" אף א-ו שהיא סתם, דעת יחיד היא.⁽¹⁾

אמרי נהרדעי: לא כתבינן אורכתא⁽²⁾ אמטלטלי, השולח שליח לדון עם אחר על מטלטלין שיש לו בידו,⁽³⁾ אינו יכול לכתוב "הרשאה" לשליח, בה הוא מקנה לו את המטלטלין שיש לו ביד אותו אדם; ונפקא

הלקט], כיון דממונא דידיה הוא, לכן יש לומר שמודים "צנועין": כי איתיה ברשותיה הוא דמצי מפקר ליה [כשהדבר ברשותו יכול הוא להפקיר], אבל כי ליתיה ברשותיה, לא מצי מפקר ליה, שאין אדם עושה חלות על דבר שאינו ברשותו.⁽¹⁷⁾

וכל זה הוא דוקא, אם לא שאמר רבי יוחנן: "צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד", אבל כיון שאמר רבי יוחנן כן, אם כן מבואר שלדעת התנא דצנועין אפשר לעשות אף כרבי דוסא, ומוכח מזה שסובר רבי יוחנן בטעמם של צנועים, שהוא משום שאין צריך לדעתם שיהיה ברשותו לכל חלות, ולא דוקא לענין חילול מעשר שני.

אמר רבינא:

ונכתבו התוספות.

נקרא בעלים לענין חומש.

2. "אורכתא" לשון שולטנות הוא, שמשליטו על בעל דינו לתובעו, רש"י שבועות לג ב ד"ה אורכתא.

3. א. כתבו התוספות, שהסוגיא עוסקת כששולחו לדון עם גזלן ולא עם נפקד, ומשום שמתלטלי פקדון ביד שומר אינם נקראים "אינו ברשותו", והוכיחו כן [מלבד מה שהוכיחו כן מגמרא בבא בתרא פח א], שהרי לעיל סט ב, מדמה הגמרא דין "גונב אחר הגנב" למקדיש דבר שאינו ברשותו, והיינו, שכשהפך "אינו ברשותו" אין הגונב אותו חייב כפל לבעלים, והרי הגונב מבית שומר חייב כפל, כמבואר במשנה בתחילת המפקד, וביותר שהוא מפורש במקרא: "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, וגונב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים", הרי שהגונב מבית שומר, חייב כפל, ובהכרח שהוא חשוב "ברשותו".

17. מכאן הוכיח הראב"ד לעיל בעמוד א' [הובא בהערה 8 שם], שאי אפשר לבעל הבית להפקיר כדי שלא ייכשלו עניים, היות ואינו ברשותו, ראה שם היטב; ומשמע שעד כאן אינו מוכרח מן הגמרא שאי אפשר להפקיר דבר שאינו ברשותו, ושלא כדעת הרשב"א בשבועות; ואולם מכאן תיקשי, ויש ליישב, שטעמו של רבי יוחנן הסובר "אמרו דבר אחד" ושלא כסברת רבא הוא משום שאפשר להפקיר דבר שאינו ברשותו, ו"אמרו דבר אחד" היינו לענין שעושים תקנה לגנבים ולעניים, או לענין "אין ברירה".

1. צריך ביאור: הרי בכל מקום שאנו אומרים "הלכה כסתם משנה", היינו משום שיש בזה מחלוקת במקום אחר, אלא מתוך סתם רבי את משנתו כדעה אחת, כך הלכה, ובמה שונה סתם משנה זו, משאר "סתם משנה", וראה מה שכתב בזה בתוספות ר"ד, וראה מה שהקשו